

Κωνσταντίνα Καζά – Παπαγεωργίου

Αρχαιολόγος, επίτιμη προϊσταμένη αρχαιολογικών χώρων Υπουργείου Πολιτισμού

Στον περιορισμένο χρόνο που έχω στη διάθεσή μου και με τη βοήθεια των εικόνων θα περιέλθουμε τους χώρους των αρχαίων μνημείων που έχουν αποκαλυφθεί γύρω και σε άμεση επαφή με το πρώην Αεροδρόμιο του Ελληνικού, καταλήγοντας στις εντός αυτού αρχαιότητες (εικ.1). Τα αρχαία που θα παρουσιαστούν αποδίδονται, βάσει επιγραφών που βρέθηκαν, στους τρεις αττικούς δήμους, του Αλιμούντος, του Ευώνυμου και της Αιξωνής, οι οποίοι διαμορφώθηκαν από τον Κλεισθένη περί το 506 π. Χ. και συμμετείχαν στην Αθηναϊκή Βουλή των 500, ο Αλιμούς με 3 βουλευτές, το Ευώνυμον με 10 και η Αιξωνή με 8. Με βεβαιότητα δε, τοποθετούνται από τους μελετητές στην περιοχή των τριών σύγχρονων δήμων Αλίμου, Αργυρούπολης – Ελληνικού και Γλυφάδας. Οι τρεις αρχαίοι δήμοι, όπως και οι σημερινοί, διέθεταν από κοινού το βασικό οδικό τους δίκτυο και ξεχωριστά ο κάθε δήμος το δευτερεύον, που οδηγούσε στα ιερά του, στο θέατρο, στη θάλασσα και στο βουνό, αλλά και στα αγροκτήματα, όπου οι δημότες ανέπτυσαν τις ανάλογες με κάθε προορισμό δραστηριότητες.

Ευχής έργο θα ήταν η μέσω των εικόνων επιχειρούμενη διαδρομή να υλοποιηθεί κάποια στιγμή και επί του εδάφους, με την ενοποίηση των αρχαιολογικών χώρων, μέσω ενός ή δύο ή και περισσότερων πραγματικών αρχαιολογικών περιπάτων, που ο οποιοσδήποτε θα μπορούσε στο μέλλον να κάνει, είτε πεζή είτε με κάποιο από τα σύγχρονα, ήπιας κίνησης, οχήματα. Άλλωστε, από παλιά οι εκάστοτε αρμόδιοι για το χώρο έχουν ενστερνιστεί την πρόταση της Αρχαιολογικής Υπηρεσίας, υπάρχει σχετική αλληλογραφία, για τη δημιουργία Αρχαιολογικού Μουσείου στο Ελληνικό, το οποίο θα στεγάσει τις αρχαιότητες της Δυτικής παραλίας. Σημειώνεται ότι ήδη από το 2003 στο χώρο του δυτικού Αεροδρομίου λειτουργούν αποθήκες – εργαστήρια της αρμόδιας ΚΣΤ' Εφορείας Αρχαιοτήτων, κυρίως κεραμικών ευρημάτων, τα οποία μετά τη συντήρηση μεταφέρονται στις αποθήκες του Αρχαιολογικού Μουσείου του Πειραιά. Θα ήταν επομένως δυνατόν και χρήσιμο σε ένα πυρήνα πολιτισμού στο πρώην Αεροδρόμιο να δημιουργηθεί ένα θεματικό Μουσείο που θα στέγαζε τα ευρήματα της περιοχής και θα πρόβαλε επί παραδείγματι και την εξέλιξη της τοπικής αυτοδιοίκησης από την αρχαιότητα έως και σήμερα. Παράλληλα, οι αρχαιολογικοί περίπατοι θα υποστήριζαν ουσιαστικά το ρόλο του, ενδεχομένως με την πραγματοποίηση εκπαιδευτικών προγραμμάτων ποικίλου περιεχομένου για κάθε ηλικία και κοινωνική ομάδα. Ας προχωρήσουμε ωστόσο στην περιήγηση.

1. Ξεκινάμε από τον κηρυγμένο αρχαιολογικό χώρο του Αγίου Κοσμά (εικ.2), όπου το 1929, 1930 και 1951 ανασκάφηκε από τον Γεώργιο Μυλωνά ΠΕ εγκατάσταση με οικισμό και νεκροταφεία της 3^{ης} χιλιετίας π. Χ., καθώς και μυκηναϊκός οικισμός στον ίδιο χώρο. Από τον αρχαιολογικό χώρο ένα αντιπροσωπευτικό μόνο τμήμα του είναι ορατό, το οποίο καταφέραμε να συντηρήσουμε το 2009 – 2011 με δαπάνη του επιχειρηματία, οπότε δόθηκε στα αρχαία κάποια παράταση «ζωής» για μερικά ακόμη χρόνια (εικ.3). Στο ακρωτήριο που έχει ταυτιστεί με την Κωλιάδα Άκρα των αρχαίων, ας μη ξεχνάμε και τον κηρυγμένο γραφικό ναΐσκο των Αγίων Κοσμά και Δαμιανού, με τοιχογραφίες του 17^{ου} και του 19^{ου} αι. μ. Χ. (εικ. 4)

2. Προχωρώντας βορειότερα, μπαίνουμε στον εκπληκτικό χώρο του Ε.Α.Κ. Ν., όπου το 2003 στο πλαίσιο των Ολυμπιακών Έργων φέραμε στο φως το τμήμα αρχαίου δρόμου που φαίνεται ότι έρχεται από την πλευρά του Αεροδρομίου και καταλήγει στο ισχυρά θεμελιωμένο οικοδόμημα, μάλλον μικρό ναό, για την ταυτότητα του οποίου όμως δεν διαθέτουμε ακόμη αρκετά στοιχεία(εικ.5).

3. Ακολουθώντας την ακτή βορειότερα, φτάνουμε στη θέση Λουτρά Αλίμου, εκεί που υπογειοποιήθηκε η λεωφόρος. Αλίμου για να βγει στην Παραλιακή. Βρισκόμαστε δηλαδή έναντι του βόρειου μυχού του Αγίου Κοσμά, όπου επίσης στο πλαίσιο των Ολυμπιακών Έργων αποκαλύφθηκε ένας μυκηναϊκός θαλαμωτός τάφος (εικ. 6) κάτω από ένα γερμανικό πολυβολείο, με εξαιρετικά ευρήματα(εικ. 7). Ο τάφος έχει συνδεθεί με τον αντίστοιχο οικισμό του Αγίου Κοσμά.

4. Τώρα περιτρέχουμε το Αεροδρόμιο κατά μήκος της βόρειας πλευράς του και σταματάμε στο λόφο της Αγίας Άννας ή Κοινωνικής Δικαιοσύνης, όπου το 1929 είχε αποκαλυφθεί το Θεσμοφόριο του Αλιμούντος και η ομώνυμη Βασιλική. Σήμερα τα μνημεία αυτά δεν φαίνονται γιατί και αυτός ο λόφος χρησιμοποιήθηκε από τα γερμανικά στρατεύματα (εικ. 8). Στους πρόποδες όμως του λόφου έχουν αποκαλυφθεί και σώζονται στις πυλωτές των σύγχρονων οικοδομών πολλά αρχαία κατάλοιπα, οικιστικά, ταφικά και οδικά (εικ. 9, 10). Εκείνα που δυστυχώς δεν σώθηκαν στον τόπο τους είναι τα κατάλοιπα του αρχαίου θεάτρου του Αλιμούντος (εικ. 11, 12), οι θρόνοι της Προεδρίας του οποίου έχουν μεταφερθεί στο Αρχαιολογικό Μουσείο του Πειραιά

5. Στο ίδιο περίπου ύψος και συγκεκριμένα στο πίσω μέρος του υπερκαταστήματος Carrefour, όπου διέρχεται το ρέμα των Τραχώνων, το 1999 στο πλαίσιο των εργασιών εκτροπής της αρχικής κοίτης, βρέθηκαν παραποτάμιες εγκαταστάσεις με αναλημματικούς τοίχους (εικ.13) που συγκρατούσαν τα πρηνή της κοίτης από την πλευρά του Αεροδρομίου. Βρέθηκε επίσης και ένα αρχαίο πηγάδι που ήταν σε χρήση μέχρι και το τέλος της δεκαετίας του 1980. Εκατό μέτρα δυτικότερα σε ιδιωτικό οικόπεδο αποκαλύφθηκαν εργαστηριακές εγκαταστάσεις και η απόληξη αρχαίου δρόμου που φαίνεται ότι στην αρχαιότητα, μάλλον μέσω ξύλινης γέφυρας, περνούσε απέναντι στο ρέμα και συνεχιζόταν στο χώρο του Αεροδρομίου.

6. Γυρίζουμε τώρα δεξιά από το ρέμα, στην ανατολική πλέον πλευρά του Αεροδρομίου και βρισκόμαστε στο αμαξοστάσιο του Τραμ. Οι ανασκαφές που πραγματοποιήθηκαν εδώ το 2002 - 2003 ίσως ανέδειξαν ένα από τα σημαντικότερα ευρήματα των τελευταίων δεκαετιών (εικ. 14). Στη γωνία του αγροκτήματος μιας πλούσιας οικογένειας Ευωνυμένων με σπίτια, πηγάδια και κήπους, κάποιο μέλος της, προς επίδειξη του πλούτου που κατείχε, ίδρυσε ένα επιβλητικό ταφικό μνημείο. Το μνημείο έφερε πλούσιο γλυπτό διάκοσμο, τον οποίο εμείς βρήκαμε μπροστά στην πρόσοψη, ελαφρά παρασυρμένο από κάποια πλημμύρα μετά τα μέσα του 4^{ου} αι. π. Χ. (εικ. 15) Παρόμοιο εύρημα είχε να έρθει στο φως εκατό περίπου χρόνια πριν, από τις ανασκαφές του Κεραμεικού των Αθηνών. Στο δε κτήριο, το παλιό depot της Ολυμπιακής, όπου σήμερα στεγάζονται τα γραφεία της ΤΡΑΜ, αποκαλύφθηκε εκτεταμένο νεκροταφείο με πλούσια κεραμικά κυρίως κτερίσματα που χρονολογούνται από τα τέλη του 8^{ου} αι. έως τον 4^ο αι. π. Χ. Το νεκροταφείο αυτό

διατηρήθηκε σε κατάχωση, ενώ ο ταφικός περίβολος και άλλα κατάλοιπα πέριξ αυτού είναι ορατά, αναμένοντας την προστασία και ανάδειξή τους.

7. Στην ίδια περίπου ευθεία με το αμαξοστάσιο, βρίσκεται η 127 Π.Υ., στο ανατολικό άκρο της οποίας κατασκευάστηκε ο σταθμός του ΜΕΤΡΟ «Αργυρούπολη» με πρόσοψη στη λεωφόρο Βουλιαγμένης. Στη θέση αυτή σποραδικά από τη δεκαετία του 1960, του 1980 και του 1990 ανασκάπτονταν τάφοι (εικ. 16) που ανήκουν σε νεκροταφείο των Ευωνυμένων, ένα μεγάλο τμήμα του οποίου αποκαλύφθηκε στο πλαίσιο των εργασιών κατασκευής του σταθμού (εικ. 17). Ενδεικτικό τμήμα του νεκροταφείου κατόπιν διαμόρφωσης διατηρείται ορατό, ενώ το υπόλοιπο καταχώθηκε.

8. Απέναντι, στην ανατολική έξοδο του σταθμού αποκαλύφθηκε τμήμα της αστικής οδού (εικ. 18), του δρόμου που συνέδεε το άστυ με τους νότιους δήμους και έφτανε μέχρι το Σούνιο. Η οδός αυτή είχε εντοπιστεί και παλιότερα το 1999 – 2000 στα έργα του φυσικού Αερίου επί της πλατείας Λευκωσίας, όπου βρέθηκαν δύο εφαιπτόμενοι ταφικοί περίβολοι του 4^{ου} αι. π. Χ., κατεστραμμένοι και αυτοί από πλημμύρα, όπως και ο περίβολος του Τραμ (εικ. 19).

9. Τώρα μπαίνουμε στο ίδιο το Αεροδρόμιο, από ανατολικά. Στα όριά του με την Ελληνική Αεροπορική Βάση, διασώζεται ακόμα ο λόφος Χασάνι, στο περιβάλλον του οποίου έχουμε από παλιά εντοπίσει αρχαία ίχνη και κατάλοιπα των Προϊστορικών και Ιστορικών χρόνων. Οι αρχαιότητες στο Χασάνι διατηρούνται αλώβητες, επειδή εκεί μεταφέρονταν επί σειρά πολλών ετών μπάζα, που κάλυψαν την επιφάνεια του λόφου, προστατεύοντας και τις εγκείμενες αρχαιότητες.

10. Το πιο σημαντικό μνημείο του Αεροδρομίου βέβαια, είναι ο επιβλητικός ταφικός περίβολος του Ελληνικού (εικ. 20), ορατός ανά τους αιώνες, ο οποίος το 1960 μεταφέρθηκε στο τότε Αμερικανικό Κολλέγιο Θηλέων, στο χώρο δηλαδή που σήμερα στεγάζεται η Υ.Π.Α., επειδή εμπόδιζε στην επέκταση του Αεροδρομίου προς τα ανατολικά. Από το μνημείο του Ελληνικού έχει πάρει το όνομά της η περιοχή αν και οι ενδείξεις τείνουν στην απόδοσή του στο δήμο της Αιξωνής. Επειδή το μνημείο ήταν ορατό, οι τάφοι του είχαν συληθεί και τα γλυπτά του είχαν κλαπεί, άγνωστο πότε. Τα λίγα στοιχεία που προέκυψαν κατά την ανασκαφή του από τον Βασίλειο Πετράκο το ανάγουν στα μέσα του 4^{ου} αι. π. Χ.

11. Και φτάνουμε στην τελευταία μας στάση, κοντά στο Ολυμπιακό γήπεδο του Hockey. Εδώ, πάλι στο πλαίσιο των Ολυμπιακών Έργων εντοπίστηκε αρχαίο λατομείο, ένα μόνο τμήμα του οποίου μας δόθηκε η ευκαιρία να ερευνήσουμε. Παρά το ότι ένα λατομείο συνήθως δεν έχει σπουδαία κινητά ευρήματα, αλλά βεβαίως εκτιμάται δεόντως ως τεχνικό έργο της αρχαιότητας, το συγκεκριμένο του Ελληνικού μας έκρυβε μεγάλες εκπλήξεις. Ένας θησαυρός 57 χάλκινων νομισμάτων Σαλαμίνας και ελευσίνας σειράς (εικ. 21), ήταν κρυμμένος σε μια σχισμή του βράχου, ενώ πλήθος από σπασμένα αγγεία είχε χρησιμοποιηθεί για την αποκατάσταση του περιβάλλοντος που είχε διαταράξει το λατομείο. Στα αγγεία συμπεριλαμβάνονταν και μεγάλος αριθμός εμπορικών αμφορέων από όλο τον τότε κόσμο, όπως τη Χίο, την Κω, τη Μένδη, τη Ρόδο, την Κόρινθο και αλλού, άχρηστο υλικό που χωρίς αμφιβολία δεν μπορεί παρά να είχε μαζευτεί από κάποιο κοντινό επίνειο, που βάσει υποθαλάσσιων καταλοίπων που έχουν εντοπιστεί, τοποθετείται στον όρμο πριν το Ακρωτήριο του Αγίου Κοσμά.

Όλα τα παραπάνω έχουν αποκαλυφθεί, όπως αναφέρθηκε στην αρχή, κυρίως στο άμεσο περιβάλλον του Αεροδρομίου, επειδή στο χώρο που αυτό καταλαμβάνει, για ευνόητους λόγους δεν έχουν γίνει ανασκαφές, παρά οι ελάχιστες που αναφέρθηκαν. Κατά συνέπεια είναι μεν βέβαιο ότι υπάρχουν στο εν λόγω χώρο και άλλα αρχαία, δεν ξέρουμε όμως ούτε την έκτασή τους, ούτε την κατάσταση διατήρησής τους, αλλά ούτε και το είδος τους.

Ας σταθούμε επομένως στα αρχαία που ήδη έχουν έρθει στο φως, αποδίδοντας σε αυτά την προσοχή που τους αρμόζει, επειδή:

Είναι οι αδιάψευστοι μάρτυρες του παρελθόντος που αποδεικνύουν την ιστορία και τον πολιτισμό του τόπου.

Τροφοδοτούν τη μνήμη, τη διατηρούν και την παραδίδουν στις επερχόμενες γενιές, όταν προστατεύονται και αναδεικνύονται.

Διδάσκουν επομένως ιστορία, καλλιεργούν αισθητική και σεβασμό στο περιβάλλον, αλλά παράλληλα μπορούν να συμβάλλουν στην οικονομική ανάπτυξη του τόπου με τις ξεναγήσεις εγχώριου πληθυσμού και αλλοδαπών επισκεπτών.

Είναι καιρός να μιμηθούμε το παράδειγμα άλλων χωρών που αξιοποιούν οτιδήποτε θεωρείται κληρονομιά και παράδοση. Είναι καιρός και εμείς ως Νεοέλληνες, να συνδεθούμε με το παρελθόν όχι στείρα, αλλά με σύγχρονο και ελκυστικό τρόπο για όλους και τη νέα γενιά ειδικότερα, που θα είναι και προσοδοφόρος για την τοπική και όχι μόνο κοινωνία της Αττικής.

Κατά συνέπεια κάθε αξιοποίηση, όπως λεγόταν παλιότερα, ή επενδυτική δραστηριότητα όπως λέγεται τώρα, στο χώρο του Ελληνικού, πρέπει να συμπεριλάβει και την πολιτισμική του αξιοποίηση \ επένδυση.

Ελληνικό 2013